

De *Vriendenkring* is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR VRIENDEN VAN SCHOKLAND

Voorzitter

H. Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

C. Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

D.E. Roemers; tel. 06 104 148 86

Ledenadministratie

T.V. Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@wanadoo.nl

Overige leden

C.J. Bolle; B.J. Grotenhuis; J.H. Hollestelle;

Adviseur

H. Kloosterman; Museum Schokland,
tel. 0527 251396

REDACTIE DE VRIENDENKRING

Redactie-adres

J.H. Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@VvS-Schokland.nl

Overige leden

G.W. Bulk; H. Scholtmeijer; H.A. Veenink;

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting het Flevolandschap*
V. van Steenberg, *RACM Lelystad*
contactadres: *Nieuw Land Erfgoedcentrum*

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.VvS-Schokland.nl
www.schokland.nl
www.nieuwlanderfgoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl
www.racm.nl
www.flevolandschap.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen € 15,-; huisgenootleden € 5,-;
jeugdleden € 3,75.
ING-Bank 11 79970 of Rabobank 34 65 56 813
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging

Beste *Vrienden* 2
Redactie

Uitnodiging Jubileumfeest 3
Bestuur

Lezingen seizoen 2011-2012 4
Kees Bolle

Cursussen VvS seizoen 2011-2012 8
Kees Bolle

Expositie fossiele zeezoogdieren 12
Museum Schokland

► Artikelen

Twee generaties Wester pionieren in de
Wieringermeer- en de Noordoostpolder 14
Aaldert Pol

Op taalonderzoek
in de Noordoostpolder 28
Harrie Scholtmeijer

De *Omwenteling* in de Heerlijkheid
Urk en Emmeloord 36
Klaas de Vries

ISSN 1383-0961

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het zomernummer dienen uiterlijk op 1 november 2011 bij de redactie binnen te zijn.

VERENIGINGSNIEUWS

Beste Vrienden

In deze Herfsteditie van *De Vriendenkring* worden alle leden van de vereniging *Vrienden van Schokland* door het bestuur van harte uitgenodigd om naar de jubileumbijeenkomst te komen op zaterdag 5 november aanstaande in de Nieuw Jeruzalemkerk aan het Cornelis Dirkszplein 10 te Emmeloord.

Op die dag is een feestelijk symposium georganiseerd met toespraken van de burgemeester van de Gemeente Noordoostpolder, onze voorzitter Harrie Scholtmeijer en een lezing door Frits David Zeiler.

Alle leden van de vereniging worden opgeroepen om ons fraaie Jubileumboek af te halen aan de balie van museum Schokland. Op vertoon van de lidmaatschapskaart van onze vereniging, krijgt u kosteloos een exemplaar uitgereikt. Ook zal het Jubileumboek nog verkrijgbaar zijn tijdens de bijeenkomst op zaterdag 5 november in de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord.

Een laatste oproep is aangaande nieuwe redactieleden voor *De Vriendenkring*. We zoeken mensen die de redactie kunnen komen versterken om te helpen met het vergaren van nieuwe onderwerpen en artikelen. Ook zou het handig zijn als een nieuw redactielid kan helpen met de opmaak van ons tijdschrift. Neem contact op met de redactie als u hiervoor interesse heeft.

Er zijn drie hoofdartikelen opgenomen in deze editie. Van onze gewaardeerde auteur Aaldert Pol is een artikel opgenomen over de familie Wester die vanuit de Wieringermeer naar de Noordoostpolder kwamen pionieren. Harrie Scholtmeijer heeft een verhaal over een taalonderzoek naar het dialectgebruik dat hij in 1986 en 1987 in de Noordoostpolder heeft uitgevoerd. We besluiten deze editie met een verhaal van Klaas de Vries over de oude relaties tussen Urk en Schokland in de tijd van de Bataafse Republiek 1795-1801.

Veel leesplezier

Hans Hollestelle

Vrienden van Schokland
CULTUURHISTORISCHE VERENIGING VOOR FLEVOLAND

Uitnodiging Jubileumfeest

Op 11 oktober 1961 werd de vereniging Vrienden van het Museum voor de IJsselmeerpolders opgericht in Zaal 5 van de Nieuw Jeruzalemkerk te Emmeloord.

Het Bestuur van de vereniging Vrienden van Schokland, zoals de vereniging sinds 1992 heet, nodigt u van harte uit tot het bijwonen van een feestelijk symposium ter gelegenheid van het vijftigjarige bestaan, zaterdag 5 november, op de locatie van destijds: Zaal 5 van de Nieuw Jeruzalemkerk, Cornelis Dirkszplein 10 te Emmeloord.

Als u daarbij aanwezig wilt zijn, kunt u zich opgeven bij onze secretaris, mw. C.M.J. Hendrix-Mocking, Oud-Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele, tel. 0527-652771, e-mail: fam.hendrix@hetnet.nl. Vegeet niet te vermelden met hoeveel personen u van plan bent te komen.

Programma:

14.30 uur: Ontvangst met koffie.

15.00 uur: Welkomstwoord door voorzitter Harrie Scholtmeijer.

15.10 uur: Frits David Zeiler met een lezing over de *Watersnoodramp van 1825*.

15.40 uur: Muzikaal optreden *Firma Weiland*.

16.00 uur: Lezing Harrie Scholtmeijer "Net als onze vereniging: een klein beetje rommelig, maar erg gezellig" een verhaal over vijftig jaar vereniging *Vrienden van Schokland*.

16.30 uur: Muzikaal optreden *Firma Weiland*.

16.40 uur: Toespraak en onthulling plaquette door de heer
A. van der Werff, burgemeester van de Gemeente
Noordoostpolder

17.00 uur: Receptie.

18.00 uur: Einde bijeenkomst.

Dit symposium wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds Flevoland.

Lezingen seizoen 2011-2012

Kees Bolle

Eén donderdag in de maand organiseert de vereniging Vrienden van Schokland van oktober 2011 tot en met april 2012 lezingen in het museumkerkje van Schokland. Deze zijn voor iedereen, leden & niet-leden, gratis toegankelijk. De bijeenkomsten in het museumkerkje worden gehouden van 20.00 tot 22.00 uur met halverwege een pauze. U bent allen ook dit seizoen weer van harte welkom bij de lezingencyclus die de vereniging organiseert.

20 oktober 2011

Spreker: Leo Voorberg

Onderwerp: *Waterschappen & Inpolderingen.*

De heer Leo Voorberg heeft als waterstaatkundige gewerkt bij Rijkswaterstaat en het voormalige *Waterschap Noordoostpolder*. Tevens was hij docent Waterbouwkunde en Adviseur Waterkeringen. Thans is hij fractielid voor de Christen-Unie/SGP in de Gemeenteraad van de Gemeente Noordoostpolder.

Een jaar geleden op 14 oktober 2010 gaf Leo Voorberg in het Museumkerkje van Schokland een lezing over het sluiten van de ringdijk om de Noordoostpolder op 13 december 1940. Nu zal hij op Schokland komen vertellen over de geschiedenis van het *Waterschap Noordoostpolder* en de rol van het waterschap tijdens de inpoldering van de NOP.

14 oktober 2010 (en niet 13; red.). Leo Voorberg vertelt in het museumkerkje van Schokland over 13 december 1940, het sluiten van de ringdijk van de Noordoostpolder.

Oud Emmeloord zoals het er in 1941 bij lag. De ringdijk rond de Noordoostpolder was sinds 13 december 1940 gesloten, maar op de foto is te zien dat er in 1941 nog water in de haven stond. Bron: geheugenvannederland.nl

17 november 2011

Spreker: Kees Bolle

Onderwerp: *Polderhistorie*.

Kees Bolle is historisch verteller. Hij woont al zo lang in de Noordoostpolder dat hij over veel onderwerpen uit de polderhistorie boeiende verhalen weet te vertellen.

Tegenwoordig is hij ook vrijwilliger voor museum *Nieuw Land* in Lelystad. Daar assisteert hij onder andere bij het digitaliseren van historische documenten.

Als je zoals hem de historie van de Noordoostpolder gaat bestuderen kom je automatisch in de Wieringermeer terecht en vervolgens in de Haarlemmermeer.

De Haarlemmermeer is erg van invloed geweest op de gang van zaken in de nog aan te leggen IJsselmeerpolders.

De Wieringermeer heette aanvankelijk de *Noordwestpolder*. Dat zet de naam Noordoostpolder wat in perspectief. Verder komen in de lezing van Kees Bolle de diverse aspecten van de

ontginning en bewoning en opbouw van de polders aan de orde.

19 januari 2012

Spreker: René van der Ploeg

Onderwerp: Werkgroep Roofvogels Noordoostpolder.

Meer dan 8 jaar geleden begon de *Werkgroep Roofvogels Noordoostpolder* met het inventariseren van de roofvogel populatie in de Noordoostpolder. Er zijn inmiddels 8 leden actief in deze werkgroep.

Het gaat in het werkgebied voornamelijk om soorten als de Bruine Kiekendief, de Buizerd, de Havik, de Torenvalk en de Sperwer. Leden van de Werkgroep zorgen er onder

Kees Bolle bij een lezing op 9 februari 2006 in het museumkerkje van Schokland.

andere voor dat de jongen van de roofvogelpopulatie worden geringd. Alle nestgegevens worden in de landelijke databank van de *Stichting Ornithologisch Vogelonderzoek Nederland* (SOVON) en de *Werkgroep Roofvogels Nederland* (WRN) ondergebracht.

Op Schokland komen ze vertellen over hoe het is gesteld met de roofvogelpopulatie in de Noordoostpolder en wat de verwachtingen zijn voor deze populatie in de toekomst.

*Rivieroverstromingen
in Nederland. Hier
de rivier de IJssel bij
Zwolle begin maart
2010*

16 februari 2011

Spreker: Gerard van de Ven

Onderwerp: *Rivieroverstromingen in Nederland.*

Professor Gerard van de Ven is hoogleraar Waterstaatsgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn specialisme zit bij het onderwerp *Rivieroverstromingen.*

Nederland is al eeuwen bezig om zich te verdedigen tegen overstromingen van de zee. Nu met de Deltawerken de meeste dreiging van de zee is ondervangen krijgt Nederland direct te maken met die andere dreiging voor overstromingen: rivieren.

De afgelopen jaren waren er inderdaad vaker berichten over het buiten de oevers treden van onze talloze rivieren dan over het binnendringen van de ons omringende zee.

15 maart 2012

Spreker: Jan Wester

Onderwerp: *Land van Vollenhove*

Jan Wester is werkzaam bij het *Cultuur Historisch Centrum* in Vollenhove.

Daarnaast is hij een bekende en veelgevraagde gids in Vollenhove.

Zijn kennis over het *Land van Vollenhove* is uitgebreid. Bovendien

is hij een aangenaam verteller die

ook de anekdotes uit het verleden van deze vroegere Bisschopszetel niet

uit de weg gaat. Daarnaast weet hij

vanalles te vertellen over de Havezates (ridderhofsteden) die Vollenhove

rijk is, zoals Plattenburg, Marxveld,

Lindenhorst en Toutenburgh.

19 januari 2012
 De Werkgroep
 Roofvogels
 Noordoostpolder
 helpt bij het ringen
 van de verschillende
 roofvogelsoorten in
 de Noordoostpolder.
 Hier jongen van de
 Grauwe Kiekendief.

19 april 1012 Jaarvergadering

Zoals elk jaar wordt het lezingenseizoen afgesloten met de *Jaarvergadering* van de vereniging *Vrienden van Schokland*. Traditioneel is deze bijeenkomst ook het moment dat nieuwe bestuursleden worden aangesteld of dat de aanstelling van huidige bestuursleden met 4 jaar wordt verlengd.

Als besluit van de *Jaarvergadering* is er altijd ruimte voor een luchtige afsluiter. Op dit moment zijn er nog meerdere mogelijkheden voor de invulling van deze afsluiter. In de volgende edities van *De Vriendenkring* zal de precieze invulling van deze avond bekend worden gemaakt.

###

Vollenhove. Het eiland middenin de kolk van Vollenhove was eens de vestigingsplaats voor een residentie van de Bisschop van Utrecht. Vandaar ook de aanwezigheid van meerdere Havezates (ridderhofsteden) in en rond Vollenhove zoals Plattenburg, Marxveld, Lindenhove en Toutenburgh.

Cursussen

Vrienden van Schokland

seizoen 2010-2011

In september starten weer de cursussen die de vereniging Vrienden van Schokland jaarlijks organiseert. Er worden cursussen gegeven in de onderwerpen Geologie en Historie.

De cursussen bestaan doorgaans uit acht bijeenkomsten éénmaal in de maand op een zaterdag en worden gehouden in Museum Schokland. Elke cursus wordt afgesloten met een dagexcursie.

De kosten voor elke cursus bedragen € 35,-. Niet-leden betalen € 50,-. Als u zich wilt aanmelden voor één of meer cursus(sen), neem dan contact op met de coördinator van de betreffende cursus (zie onderaan elk artikel)

Algemene geologie

De cursus behandelt de algemene geologie en uitleg over diverse kringloopprocessen op en in de aarde. Per keer wordt uitleg gegeven over een bepaald onderwerp met ook aandacht voor actuele gebeurtenissen, zoals aardbevingen, vulkaanuitbarstingen, tsunami's of gevolgen van olie- en gaswinning. De geologie van Nederland wordt behandeld met speciale aandacht voor de geologie van de NOP en Flevoland. Ook leren we enkele veel voorkomende gesteenten, fossielen en mineralen herkennen. Ieder jaar worden weer nieuwe aspecten behandeld, zodat het interessant is de cursus meer jaren te volgen. Voor deze cursus is geen specifieke voorkennis nodig. De afsluitende excursie ging naar de steengroeve in Winterwijk en het Museum Freriks, waar we zowel naar fossielen (sporen van sauriërs) als naar enkele mineralen (pyriet, coëlestien) kunnen zoeken. De cursus is gepland op zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur. De cursus wordt

van harte aanbevolen en gaat bij voldoende aanmeldingen van start.

Gesteenteherkenning

Aan de hand van een cursusboek wordt het determineren van zwerfstenen in theorie en praktijk geleerd. Ook door de deelnemers meegenomen vondsten wordt behandeld. Voor de gesteenteherkenning wordt, ter vergelijking, gebruik gemaakt van de collectie gedetermineerde gesteenten op de gesteentenzolder. Voor deze cursus is enige kennis van gesteenten en algemene geologie gewenst. Het afgelopen seizoen was de excursie naar de zandwinning in Emmerich, in Duitsland voor het zoeken van zwerfstenen.

De cursus vindt plaats op zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur. De data van de 8 bijeenkomsten zijn 17 september, 15 oktober, 12 november, 10 december 2011, 14 januari, 11 februari, 10 maart en 7 april 2012. Een excursie is gepland op 21 april 2012. Cursusleider: de hr. H. Schriemer, zwerfsteendeskundige.

Gesteentedeterminatie, cursus 1

De deelnemers bestuderen met behulp van de microscoop per herkomstgebied in detail de voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van alle typische kenmerken van de diverse gidsgesteenten. Voor determinatie wordt ook gebruik gemaakt van slijpplaatjes. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst.

De cursus vindt plaats op zaterdagochtend van 11.00 tot 13.00 uur.

De data van de 8 bijeenkomsten zijn 24 september, 29 oktober, 19 november, 17 december 2011, 7 januari, 4 februari, 3 maart en 24 maart 2012. Op dit moment is deze cursus volgeboekt.

Cursusleider: de hr. H.C.M. Scheerboom, zwerfsteenkundige.

Gesteentedeterminatie, cursus 2

De deelnemers bestuderen met behulp van de loupe per herkomstgebied voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van de typische kenmerken van de verschillende gidsgesteenten. Naast het benoemen van de zwerfsteen wordt aan de hand van percentages van een aantal gesteentevormende mineralen de gesteentesoort bepaald. Voor deze cursus is kennis van gesteenten,

gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst. Het afgelopen seizoen bestond de excursie uit het zoeken van zwerfstenen bij de zandwinning in Sellinger Beetse. De cursus vindt plaats op zaterdagmorgen van 10.45 tot 13.30 uur.

De data van de 8 bijeenkomsten zijn 8 oktober, 22 oktober, 3 december, 24 december 2011, 21 januari, 18 februari, 17 maart en 31 maart 2012. Een excursie is gepland op 7 april 2012. Cursusleider: mevr. M.M. van Tooren, petroloog.

Cursus Paleontologie (fossielen)

Er wordt kennis opgedaan over paleontologie (fossielen), overblijfselen van planten en dieren uit het verre verleden, zoals deze ook in de polder kunnen worden gevonden. Het doel is het leren herkennen van verschillende soorten fossielen. Per keer wordt, door een specialist op zijn gebied, uitleg gegeven over een bepaald onderwerp, aangevuld met een praktisch deel. Tijdens de cursus worden ook vragen en zelf meegenomen materiaal van de deelnemers behandeld. Voor deze cursus is enige kennis van fossielen en algemene geologie gewenst.

De afsluitende excursie, van het afgelopen seizoen was naar de groeve Piesberg in Osnabrück, in Duitsland, voor het zoeken van carboonfossielen.

Het Geologisch Reservaat P. van der Lijn ligt vlakbij Urk. Het uitgestrekte veld met ronde zwerfstenen is het resultaat van het uiteinde van een gletsjer: eindmorene. Het reservaat is alleen onder begeleiding van een gids te bezoeken.

Foto gemaakt na aftoop van een bijeenkomst van de cursus *Historie op zaterdag 12 februari 2011*. Professor Gerard van de Ven in Zwolle voor het standbeeld van de man die hij bewondert: Thorbecke. Behalve de grondwet van 1848 heeft Thorbecke ook gezorgd voor het doorvoeren van een aantal waterstaatkundige projecten.

De cursus vindt plaats op zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur. De data van de 8 bijeenkomsten zijn 8 oktober, 22 oktober, 3 december, 24 december 2011, 21 januari, 18 februari, 17 maart en 31 maart 2012. Een excursie is gepland op 21 april 2012. Cursusleider: Verschillende docenten, specialist op hun vakgebied.

De plaats van de cursussen is op de Gesteentezolder van het museum Schokland.

De kosten bedragen € 50,00 per cursus van acht bijeenkomsten. Dit is exclusief eventuele kosten voor excursie en cursusmateriaal. Cursusdeelnemers zijn automatisch lid van de vereniging *Vrienden*

van *Schokland* en ontvangen het kwartaalblad *De Vriendenkring*. Op de bijeenkomsten kan in de pauze koffie of thee worden gekocht. Eventuele vragen of opgaven voor deelname kunt u richten aan de coördinator cursussen geologie: Berend Jan Grotenhuis, Rapen-oord 14, 3991 XK, Houten, Telefoon 030 6372191, e-mail: b.grotenhuis@hetnet.nl

Cursus Historie

De cursus *Historie* heeft dit jaar als thema "Vliegtuigarcheologie".

De cursus start op zaterdag 17 september met een lezing van bergingsofficier Zwanenburg. Hij is als legerofficier betrokken geweest bij de berging van nagenoeg alle vliegtuigen waarvan in Flevoland resten zijn gevonden. Zwanenburg neemt, naast zijn vrouw Lettie, altijd zijn koffer met spullen mee die hij bij bergingen heeft veiliggesteld.

Daarnaast zal er ook een aantal documentaire films vertoond worden.

Jan Rozendal komt op zaterdag 15 oktober. Hij is initiator voor de oprichting van het propeller monument in Dronten en de drijvende kracht achter de hieruit ontstane *Pilgrimage*, de jaarlijkse reunie van de *Air Gunners Association* naar Dronten.

Project Ongeland. Dit project wil een herdenkingspaal plaatsen bij alle plekken in Flevoland waar ooit een vliegtuig is neergekomen. Een analoog bestaat in Flevoland al met de blauw-wit gebande palen met een rood scheepje er bovenop om de plekken te duiden waar ooit een scheepswrak in de bodem is aangetroffen. Inmiddels is op 29 april 2011 de eerste paal bij Dronten onthuld.

Dick Breedijk komt op Schokland vertellen over de bommenwerperpiloot Ted Robbins van de Royal Air Force die in 1943 bij de Kagerplassen neerstortte.

Hij schreef een boek over Ted Robbins. Een stukje oorlogsgeschiedenis over de belevenissen van een bommenwerperbemanning van de Royal Air Force. Ze stortten in de nacht van 27 op 28 mei 1943 neer met hun vliegtuig in de Lakerpolder bij de Kagerplassen.

Met het schrijven van het boek verzamelde Dick Breedijk veel informatie, fotomateriaal en memorabilia.

Rint Massier. Hij maakte ooit filmopnamen van het bergen van een Lockheed Lightning (P-38) uit het water bij Giethoorn. Daarnaast zal hij op Schokland films vertonen van de berging van andere toestellen.

Huib van Sabben van de Studiegroep Luchtoorlog (SGLO) komt op Schokland vertellen over een aantal droppings in de Noordoostpolder in de Tweede Wereldoorlog. Hiermee werden toen per vliegtuig aan een parachute goederen en wapens afgeleverd voor het verzet in Nederland.

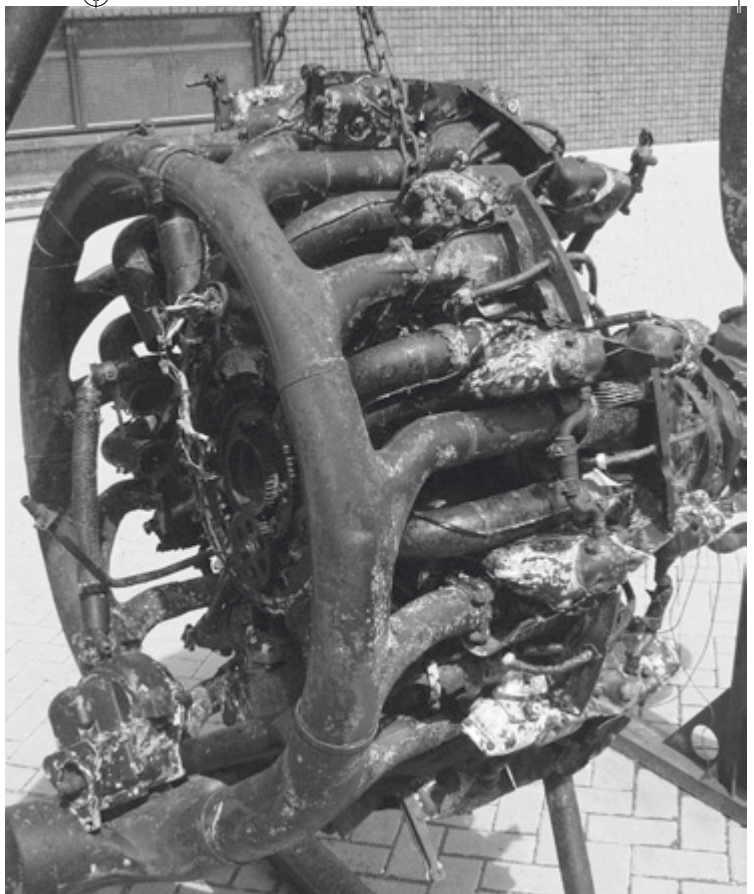
Gerard Kruiswijk. Hij werkte bij de Explosieven Opruimingsdienst (EOD) en werd gevraagd te assisteren bij de berging van vliegtuigwrakken in Flevoland als er nog munitie of bommen in werden aangetroffen.

De data van de cursus Historie zijn:
Zaterdag 17 september: Bergings-officier Zwanenburg.

Zaterdag 15 oktober: Jan Rozendal.

Zaterdag 12 november: Dick Breedijk over "Ted Robbins".

Zaterdag 10 december: Huib van Sabben over "Droppings in de NOP in de Tweede Wereldoorlog".

Zaterdag 14 januari 2011: Project Ongeland, Flevoland uit Lelystad.

Zaterdag 11 februari: Nog in te vullen.

Zaterdag 10 maart: Rint Massier over de berging van een P-38 Lockheed Lightning bij Giethoorn.

Zaterdag 7 april: Gerard Kruiswijk. Explosieven Opruimings Dienst (EOD). Met documentairefilm.

Vrijdag 4 mei: Excursie Dronten: Dodenherdenking en aansluitend het Air Gunners Gala met hoogbejaarde internationale veteranen uit de Tweede Wereldoorlog.

U kunt u opgeven voor de cursus Historie door u aan te melden bij de cursuscoördinator.

Coördinator cursus Historie

Hans Hollestelle, Scheerling 199, 8265

GG Kampen. Telefoon: 038 332 99 44

e-mail: hollestelle@xs4all.nl

*Vliegtuigarcheologie:
Resten van een
vliegtuigmotor, een
Amerikaanse Pratt
& Whitney R2800-21
Het is een 9 cylinder
radiale vliegtuigmotor
die werd toegepast in
een aantal verschillende
Amerikaanse
éénmotorige en
meermotorige
vliegtuigen in de
Tweede Wereldoorlog.
Foto gemaakt bij de
ingang van museum
Nieuwland in Lelystad.*

Expositie van fossiele zeezoogdieren

‘Leven op een Nederlands strand in de ijstijd’

Nederland staat bekend om zijn tulpen, molens en mammoeten. In Nederland en de aangrenzende Noordzee worden namelijk meer fossielen van mammoeten gevonden dan waar ook ter wereld. Wist u dat hier de laatste 30 jaar ruim 200.000 kilo fossielen van de mammoetsteppe zijn gevonden waaronder 50.000 mammoetkiezen? Zulke enorme hoeveelheden worden zelfs in de bevroren bodem van Siberië niet aangetroffen.

De wolharige mammoet is dan ook de meest bekende vertegenwoordiger van de ijstijd. Samen met de beenderen van andere grote landdieren zijn ze in menig museum te zien. Nederland is altijd een laag land geweest waar zee en land elkaar afwisselden en dus kwam de mammoet op de stranden

de koude Noordzee tegen. In het ijskoude zeewater leefden in die tijd grote populaties zeezoogdieren zoals walrussen, beloega's en robben. Hun fossiele overblijfselen worden in Nederland en de Noordzee met enige regelmaat gevonden. Deze voor het Nederland van nu ongewone en

MUSEUM

voor de meeste mensen onbekende zeedieren bevolkten van circa 60.000 tot 30.000 jaar geleden onze kusten. Hun fossiele resten worden in museum Schokland nu in een winters zonnetje gezet. Ooit een compleet skelet van een walrus gezien of een wervel van een vinvis met vraatsporen van een grottenhyena? Je komt ze in deze expositie tegen. Verder onder meer een prachtige schedel van een orka en uiterst zeldzame resten van een ringelrob; fossielen die je niet zo vaak ziet. In een filmpresentatie wordt getoond hoe het 'fossielen vissen' op de Noordzee in zijn werk gaat. Veel fossielen in de tentoonstelling zijn nog nooit eerder tentoongesteld. Ze zijn afkomstig uit privéverzamelingen en uit de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Deze bijzondere expositie over zeezoogdieren uit de ijstijd is tot eind 2011 te bezichtigen.

Museum Schokland is geopend van dinsdag tot en met zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Vanaf 1 november vrijdag, zaterdag en zondag geopend.

Museum Schokland
Middelbuurt 3
Schokland
Noordoostpolder
www.schokland.nl

DE VRIENDENKRING | 13

HOOFDARTIKELEN

Twee generaties Wester pionieren in de Wieringermeer- en de Noordoostpolder

Aaldert Pol

Aaldert Pol was jarenlang docent geschiedenis in Emmeloord. Thans is hij freelance publicist en historicus.

Jonge mensen – afkomstig uit alle windstreken van Nederland – kwamen indertijd naar de Noordoostpolder voor een eigen boerderij. Vol verwachting gingen ze aan de slag. Slechts weinigen werden uitverkoren. Pioniers¹ die geen startkapitaal bezaten waren kansloos. De oude volkswijsheid ‘wie voor een dubbeltje is geboren, wordt nooit een kwartje’, werd en wordt maar al te vaak bewaarheid. Toch zijn er uitzonderingen op die regel, zoals vader en zoon Wester. Zij begonnen als landarbeider en eindigden – na een lange reeks van jaren – als pachter van een boerderij. De vader was in de Wieringermeerpolder begonnen en kreeg eindelijk een eigen bedrijf in de NOP. Datzelfde gelukte de zoon: een opmerkelijk Groninger tweetal. Echte voortrekkers!

¹ Bij de eerste verpachting in 1947 werden als ‘pionier’ beschouwd een ieder die voor 1 augustus 1945 tenminste 2 jaar in de NOP had gewerkt en op 1 november 1947 de 26-jarige leeftijd had bereikt. De *Directie Wieringermeer* maakte in 1949 bekend dat van de 600 pioniers er slechts 100 geplaatst waren. Het aantal boerenzoons dat buiten de pioniersgroep viel, maar wel in de polder werkt of gewerkt heeft, was ongeveer 1200. Driemaandelijksch bericht, Jaargang XXX, nrs. 1^e en 2^e kwartaal 1949, pag. 68.

In dit artikel wordt het begrip pionier uiteraard ruimer opgevat.

Vader en zoon Wester

De twee generaties Klaas Reinder Wester (1891-1978) en zoon Jan Jans Wester (1924) zijn afkomstig uit Nieuw Beerta, een plaats in een van de Dollardpolders. Klaas Reinder, geboren in Nieuwolda, trouwde in 1920 met Jacobje Ebbinge (1891-1979) uit Peize. Vader Klaas had de crisistijd meegemaakt en kende als pachter in Groningen de armoede van nabij. Na een mislukte herstart in Drenthe stond de familie voor een moeilijke keuze: emigreren (Frankrijk, Canada of Amerika) of verhuizen naar de Wieringermeerpolder. Wester sr. werd in 1932 werknemer van de *Directie Wieringermeer* en maakte lange werkweken van 52½ uur voor een uurloon van 30 cent. Het gezin kreeg een woning in het in opbouw zijnde Slootdorp. Wester sr. legde de lange weg af van arbeider – ploegbaas – opzichter en tenslotte pachter van een eigen bedrijf in de Noordoostpolder. Dat laatste was hem in de Wieringermeerpolder, ondanks verschillende sollicitaties, nooit gelukt. Volgens de zoon zei hij wel eens in een kwade bui, dat, wat hem betreft, de Wieringermeerpolder weer

onder water gezet mocht worden. Hij verkreeg, zoals gezegd, tenslotte een bedrijf in de NOP van 36 ha aan de Klutenweg. De *Directie Wieringermeer (Noordoostpolderwerken)* was hem welgezind, want volgens de richtlijnen was hij eigenlijk 10 jaar te oud. Aan de Klutenweg heeft hij nog 10 jaar zelfstandig kunnen boeren voor hij naar Emmeloord verhuisde. Wester sr. overleed in 1978 op 87-jarige leeftijd. Zijn vrouw Jacobje Ebbinge overleed een jaar later. Uit de grond van zijn hart zegt zijn zoon Jan Jans over de verkregen boerderij: “Vader heeft het echt verdiend”.

*Jan Wester, circa 1990.
Bron: Familiealbum
Wester.*

De 86-jarige Jan Jans Wester (3 november 1924), kan zijn polderverhaal nog persoonlijk vertellen. Uren, dagen ... kan hij erover praten. Hij ging in Slootdorp naar de lagere

*De jonge Jan in
Slootdorp met hond
en konijnen.
Bron: Familiealbum
Wester.*

Klaas R. Wester en
Jacobje Ebbinge
bij hun 50-jarig
huwelijksfeest.
Bron: Familiealbum
Wester.

school, in Medemblik naar de ULO-school – een fietstocht van 17 km heen en terug. Daarna volgde nog de landbouwwinterschool. Voortzetting aan een hogere landbouwschool mislukte. De jonge Wester groeide op in een vrijzinnig-hervormd gezin. Zondagsschool en catechisatie maakten deel uit van de opvoeding. Al in 1941 was het gezin Wester naar Lemmer verhuisd (Willem Barendsstraat), waar meerdere Wieringermeergangers waren neergestreken. Vader Klaas hoopte dat zijn zoon voor een ambtelijke loopbaan – een witte boord en een net pak – zou kiezen. Maar de zoon ging zijn eigen weg; hij koos voor het buitenleven.

Tewerkstelling in Duitsland

Voor iedereen, maar vooral voor jonge mensen was er met de Duitse bezetting heel wat veranderd. Zo werd in mei 1941 de ‘arbeidsdienstplicht’ afgekondigd. Alle 18-jarigen (mannen) moesten een diensttijd van zes maanden vervullen. Jan ging ook. Hij kwam er al spoedig achter dat deze dienst niets voor hem was. Het was een op militaire leest geschoeide organisatie waarin men de jongens probeerde te ronselen voor

het Duitse leger. De jonge Wester wist zich te drukken.

Bij thuiskomst bleek echter dat de post een oproep had bezorgd voor tewerkstelling in Duitsland. Die oproep bracht een beslissende wending in zijn leven. Hem werd ‘ingefluisterd’ dat de gang naar Duitsland voorkomen kon worden door in de polder te gaan werken. Daarvoor moest hij naar Kampen waar een deel van de ambtelijke staf van de *Directie Wieringermeer* – onder leiding van A.J. Knipmeijer – werkte. De reis erheen was – ‘buitenom’² – een behoorlijke fietstocht. De fiets was naast de benenwagen het geëigende vervoermiddel. In Kampen kreeg hij de gewenste papieren. Daaronder was nog de handtekening van de Duitse Ortskommandant (Zwolle) vereist. Met zijn aldus verkregen *Ausweis* kon hij zich in en buiten de NOP vrij bewegen. De polder zou zijn levenswerk worden. Jan Wester’s verhaal – met aan het slot een terugblik – is het verhaal van een pionier die met beide benen in de klei heeft gestaan.

² De Hopweg en Uiterdijkenweg zijn pas in het najaar van 1943 aangelegd.

Paardenknecht

Hij bofte dat hij lange tijd – slechts onderbroken door een kort verblijf in kamp Oostvaart – bij de eigen familie aan de Kuinderweg (kavel M 80) in de kost kon blijven.

De eerste opdracht bestond uit het opnieuw in profiel brengen van een dicht gestoven bermsloot in de buurt van Lemmer. Dat probleem deed zich vaker voor aan de oostkant van de polder, waar de bodem voor een deel uit grof en fijnkorrelig zand bestond. Eelt in de handen had hij nog niet en met machinevet werden de blaren bestreden.

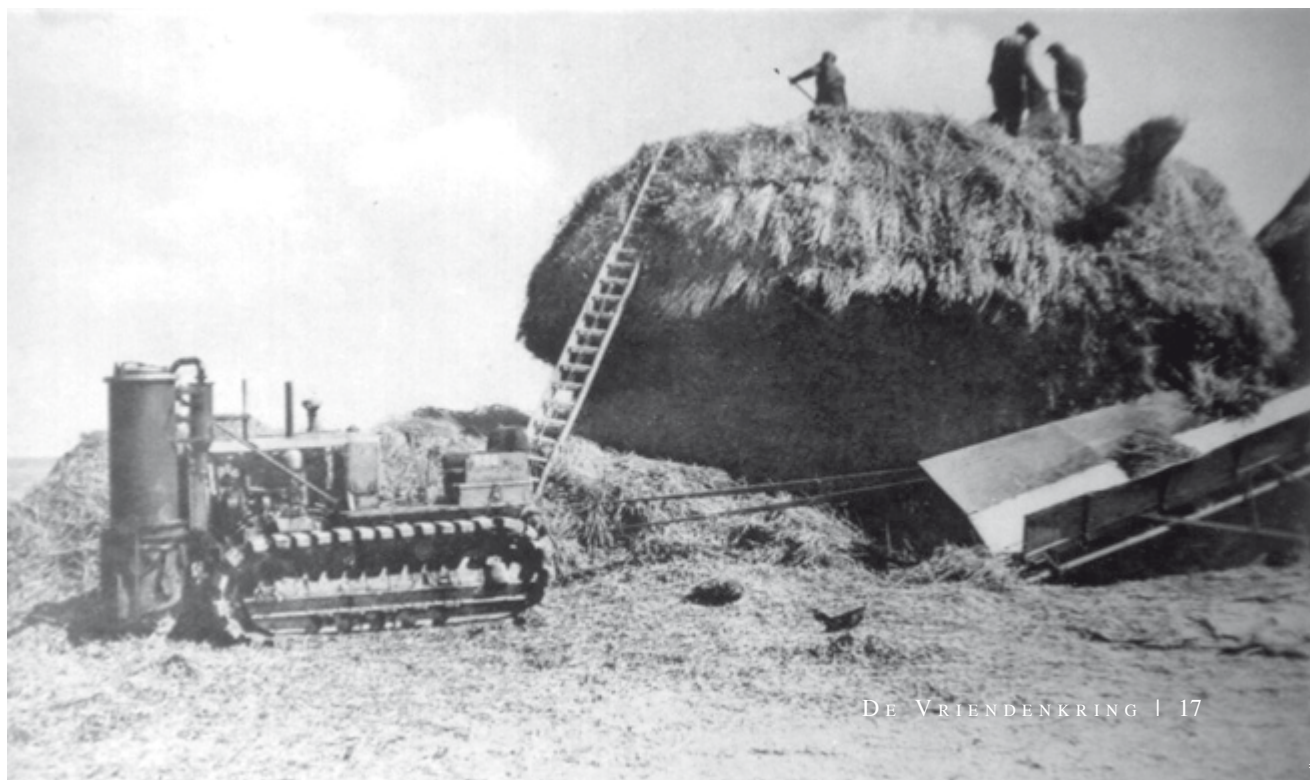
Na enige tijd werd hij paardenknecht: een hele vooruitgang en al een stuk gemakkelijker dan werken met de schop. Zo haalde hij met paard en wagen – nog op houten wielen – dijkhooi uit de buurt van Urk. Nog voor het binnenhalen van de oogst in '43 kreeg de jonge Wester de opdracht om een kavel in de buurt van het huidige Luttelgeest te ploegen. De grond was venig en de paarden zakten tot hun buik in de

blubber. Door het aanbrengen van "trippen" – een soort ijzeren plaatjes – onder de hoeven zakten de paarden minder diep in de modder. Je had er – aldus Jan – 's morgens en 's avonds wel een half uur voor nodig om de paarden die trippen aan en uit te doen. Aanvankelijk was er veel handwerk bij het zichten en maaien van het graan. Het was zwaar werk dat per ha voor een vaste prijs moest worden gedaan. In ploegjes van 3 man was je aan de slag: 2 man zichten en 1 binden en daarna in hokken zetten. Dat waren dagen van 's morgens 7 tot 's avonds 6 uur. "Drinkwater kregen we uit een giertank. Het water was vaak lauw en smaakte naar zink.

Soms verscheen er een opzichter te paard, gekleed als modelruiter. Af en toe was deze vergezeld van de kamparts, ook te paard. In september '43 werd ik overgeplaatst naar kamp Oostvaart, waar nu Luttelgeest ligt. Op een Fiat-rupstrekker met daarachter de slee met fiets, koffer, een vat benzine en enig onderhoudsgereedschap, ging ik via Hopweg, Kuinre, Kuinderweg,

Graan verwerken met een Imbert turfgasgenerator op een Caterpillar trekker.

Foto: Directie Wieringermeer.

*Werken met ossen.
Foto: Directie
Wieringermeer.*

Oosterringweg naar kamp Oostvaart, waar ik mij moest melden voor een plaats in het kamp. In de omgeving moest ik ploegen met 1 of 2 vierschaarploegen. De zeebodem werd voor de eerste keer geploegd.”

Van de bezetting was aanvankelijk niet veel te merken in de polder. Dat veranderde naarmate de oorlog duurde en Hitler prioriteiten stelde. Zo kreeg de oorlogsproductie voorrang en werden benzine en dieselolie steeds schaarser. Veel goederen waren op de bon. In de polder moest men zich steeds meer behelpen en aanpassen. De rupstreckers werden voorzien van een grote pot, een generator. Het was een soort gasfabriekje waarin hout gestookt werd. Een en ander ging gepaard met veel rook en roet en de roetfilters moesten regelmatig schoongemaakt worden. Na een voorbereiding van 2 uur probeerde men dan met een slinger van 1 meter het monster aan de praat te krijgen.

Maar het werk in de polder ging – ondanks al die handicaps – door.

De bezetters bleken nog steeds geïnteresseerd in de voedselproductie van de NOP. Ze stuurden in 1944 zelfs 99 Beierse ossen naar de polder.³

Eigenzinnige ossen uit Beieren

Over die 99 Beierse ossen is veel gesproken en nog meer gelachen. De ossen hadden, net als paarden, ijzeren hoefjes onder de voet. Jan Wester heeft er niet zelf mee gewerkt, maar vader Klaas had er smakelijk over verteld. In 1944 was hij landbouwkundig opzichter op kavel M 80 aan de Kuinderweg. Zijn bedrijf werd aanvankelijk gerund met 10 petroleumtractoren en 24 paarden. De paarden waren in hoofdzaak voor het transportwerk.

Wester sr. stond te boek als een markante figuur, een boom van een kerel – sterk als een beer – nam nooit een blad voor de mond en kreeg daardoor de bijnaam ‘Tarzan’. Zo typeerde A.J. Crebas de ‘ruwe bolster met de blanke pit’. Crebas had in 1975 een leuk gesprek met de 84-jarige

³ Driemaandelijksch bericht, jaargang XXV, no. 2, juli 1944

Wester sr. Deze was na zijn Directietijd aan de Kuinderweg boer aan de Klutenweg geworden. Hij genoot op het moment van het interview van zijn pensioen in Emmeloord.

Crebas vertelt⁴: “De ossen werden verdeeld onder de opzichters. De zware ossen gingen naar de zwaardere grond, de lichtere naar de lichtere zavel. Wester kreeg op een goede dag 12 zware trekossen. Echter, niemand wilde er mee werken. De paardenknechten vonden het maar niks. Toen kwam Wester – zoals hij zegt – op een idee.

Hij had een flinke tractorchauffeur – ‘een haile flinke’ – een wat oudere vrijgezel uit Zeeland die op non-actief kwam vanwege gebrek aan tractorbrandstof. Hij zegt op z’n Gronings – eigenlijk sprak hij bijna nooit anders – ‘du löpst nog nait achter vrouwlui aan, doch ‘k hoop dat ‘t laoter nog maol lukt. As du den kinder krigst kenst zeg ‘n das’s nog mit ozz’n warkt hest’.

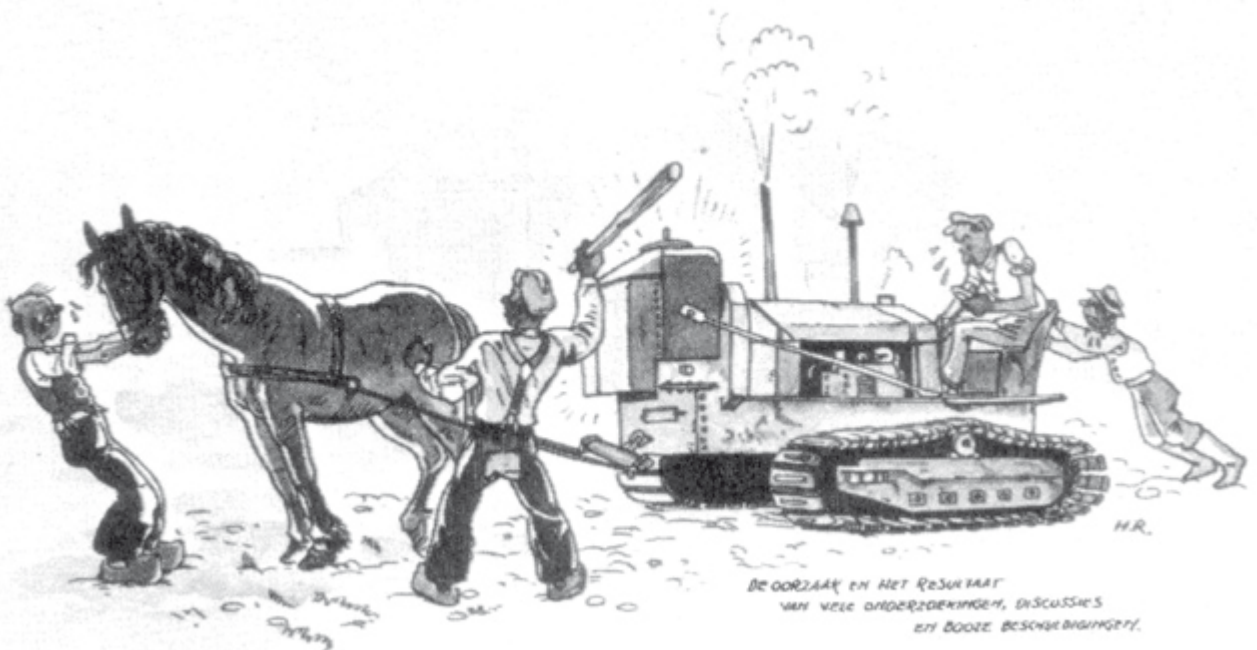
– ‘t was even stil.

4 A.J. Crebas, Land uit zee. *In de Strengen*, jaargang 42, no. 11, 29 mei 1975, pag. 6,7

‘Waar zijn mijn ossen Wester!’ zei Bram de Koeyer. Omdat het zo’n flinke kerel was, wilden de anderen ook wel en ik had 6 man achter de ossen – aldus Wester. Maar na 14 dagen waren ze het zat – het ging zo verschrikkelijk langzaam, tergend langzaam. Zelfs de luiste kerel kon de moed niet opbrengen om lang met ossen te werken. Hij stierf van verveling en er was ook altijd wat. Als ze aan het ploegen waren en er stond een distel in redelijk bereik dan togen de ossen overdwers om de distel te pikken om gedwee, uit de aard met een kromme voor, weer voorwaarts te gaan. Ze waren dan niet te sturen. Op een goede dag zat een wagen met draineerbuizen muurvast. Vier ossen moesten er voor. Twee aan twee in het span naast elkaar. Ze trokken met een houten blok voor de kop. Maar – vervolgde Klaas Wester – ik kreeg ze nooit tegelijk aan de gang. Als het ene span aantrok, bleef het andere span onverstoort staan kijken. Eindeloos. Tot slot moesten er vier paarden voor. Van overheidswege moesten de ossen regelmatig geteld worden. De telling

Tekening van
H. Rotgans.

Afbeelding:
Nieuwland Lelystad.

Woelploeg voor de verbetering van de bodemstructuur.

Foto: Directie Wieringermeer.

klopte altijd precies, doch zo nu en dan verdween er wel één voor de voedselvoorziening.

De kavels zijn 800 m lang en bij warm weer was het een moeizame zit om een keer rond te komen met ploeg, cultivator of rol. Kwamen ze dan in de buurt van een tocht, dan waren de dieren niet meer te regeren. Ze schoten met werktuig en al het water in, laafden uitvoerig hun dorst en na veel wijsheid van de begeleider werd de terugtocht aanvaard. Bij rust liepen de ossen in de weide om de boerderij. Ze waren verschrikkelijk mak, doch bij een vliegenplaag moest je niet te dicht in de buurt komen want dan staken ze je met hun lange horens dwars door de ribben.”

‘Slavendrijver’

Na de razzia van 17 november 1944 werd het stiller in de polder. Jan Wester wist zich tijdens de razzia schuil te houden. Na het wegvoeren

van honderden arbeidskrachten stagneerde het werk. Voor reparatie van zijn Caterpillar-trekker moest hij zelf naar de centrale werkplaats bij Vollenhove. Daar aangekomen zei de chef Jaap Huitema – de man die later een garagebedrijf in Emmeloord had – dat hij geen personeel meer had en dat hij de trekker zelf maar moest repareren. Met het klaren van die klus waren 14 dagen gemoeid. Voor de ossen bracht de bevrijding alleen maar narigheid. Dat begon meteen met het bevrijdingsfeest toen de eerste Beierse os de feestvreugde moest vergroten. In 1947 werden nog enkele ossen verkocht en gingen de laatste 40 naar het slachthuis. Het ossenlapje was een welkome aanvulling op het menu van de kampbewoners.⁵

In datzelfde jaar werd Jan ploegbaas. Hij heeft aan die periode slechte herinneringen. Als ploegbaas was je in zekere zin slavendrijver. Hij

⁵ Driemaandelijksch bericht 1947, jaargang XXVIII, no.1, januari 1947, pag. 31, 84

verdiende ook nog minder dan een trekkerchauffeur.

“Zonder enige vooropleiding moest ik met 20 mensen onkruid wieden, in akkoord voor f 2,50 per ha, een habbekrats. Als ploegbaas werd je erop aangesproken dat er goed werk werd geleverd. Het was een vreselijke baan. Ik werd gelukkig na enige tijd uit mijn lijden verlost.

Daarna kwam ik in de oogst terecht met maaidorsers, zaadtransport en stro persen met zo'n 25 man. De maaidorsers, bemand door 2 man, dorsten het graan nog in zakken van 75 kg, die door de tweede man werden dichtgebonden en op de grond gegooid. De zakken werden door 3 man op een wagen geladen, getrokken door 2 paarden en afgevoerd naar de boerderij waar ze overgeladen werden op een vrachtauto, die ze naar het centrale magazijn bij Vollenhove bracht. Het stro werd door Friese boerenjongens bij elkaar geteemd, zo noemen ze dat in Friesland. Wij wisten niet hoe we het losse stro bij de dorsmachine in persbalen moesten krijgen. Echte stropersen waren er nog niet. Zo kwam ik op het idee om die Friese jongens te vragen. In het bijzonder droge jaar van '47 kon de eerste oogst in de polder met maaidorsers plaatsvinden. Daar heb ik het toen bijzonder druk mee gehad, daar de Rijksdienst precies wilde weten hoeveel tijd en geld dat kostte. Daardoor moest ik veel administratie bijhouden en kwam ik erg laat thuis. Wij dorsten tot 10 soms 11 uur en dan moest ik nog warm eten en douchen”.

Landbouwkundig opzichter

Met ingang van 1 januari 1950 werd Jan Wester benoemd tot landbouwkundig opzichter op kavel C39 aan de Lage-lange-weg, later omgedoopt tot Onderduikerspad.

Wester sr. overhandigt – namens de pioniers – het onderduikersbankje aan wethouder Polter. Het bankje kreeg een ereplaats op De Deel, 1967. Bron: Familiealbum Wester.

Hij trouwde in oktober 1950 met Albertje Heida (1926), apothekers-assistente uit Nijelamer. De benoeming tot landbouwkundig opzichter was opmerkelijk.

“Ik was toen 24 jaar, wat uitzonderlijk jong was in die tijd. Bovendien was ik tegelijkertijd met mijn vader landbouwkundig opzichter, wat uniek was en nooit eerder was voorgekomen,

Het onderduikers-bankje, thans bij het Gemeentehuis. Bron: Familiealbum Wester.

*Met de kindertjes
naar het
consultatiebureau
in Espel.
Een auto was er niet.
Een schafteek op
een wagen bracht
uitkomst.
Bron: Familiealbum
Wester.*

zeker niet op 24-jarige leeftijd. Zo'n promotie, de jongste ooit. Het betekende leiding geven op een groot ontginningsbedrijf aan een grote groep mensen, met werk dat ik zelf eerder had gedaan. Toen ik dan die maandag op het betreffende bedrijf arriveerde op de fiets, was er in de wijde omgeving geen mens te zien. De weg was door de toen veelvuldig toegepaste bestedingsbeperking maar een ½ km lang terwijl deze 2½ km moest worden. Aan 't eind van deze korte weg bevond zich een houten schuur waar 175 ton kunstmest was opgeslagen. Daarin was ook een kantoorje voor een landbouwkundig opzichter. Later werd aan 't eind van bovengenoemde weg een huis voor ons gebouwd. Omdat het winter was en de mensen van het bouwbedrijf met vorstverlet waren en het daar zo verlaten was, ben ik die maandagmiddag op verkenning uit gegaan. Ik ontdekte op 3 km afstand een voor die tijd zeer modern kamp Espel. Daar zijn toen ook zogenaamde gezinsbarakken gebouwd voor jonge

gezinnen, plus een houten school met drie lokalen. Dat was bij andere kampen nooit eerder gevestigd. Het werk van een landbouwkundig opzichter, bijgestaan door een eerste ploegbaas, bestond uit leiding geven aan het in cultuur brengen van circa 600 ha, greppels trekken, ploegen, zaaien met 8 m brede zaaimachine, eggen (8 of 12 m) met rupstrekker, oogsten met dezelfde trekkers, kanten maaien met de hand, aan schelven zetten, klamp zetten en afdekken met bladriet, gemaaid in de rimboe. En dan was er nog de administratie. Elke week moest ik een weekrapport indienen van de werkzaamheden. Eenmaal in de week was er op vrijdagmiddag een districtvergadering in een van de 6 district kantoren met ± 15 landbouwkundig opzichters, een technisch opzichter (onder leiding van de inspecteur) en een landbouwkundig ingenieur – onze directe baas. Bovendien haalden de ploegbazen de loonzakjes op bij hetzelfde kantoor om die op dezelfde dag nog uit te reiken. Alles per fiets”.

Emolumenten van een landbouwkundig opzichter

Een landbouwkundig opzichter had enkele voorrechten. De *Directie Wieringermeer* had daar wel een prijskaartje aan gehangen. Met ingang van 1 februari 1950 golden bijvoorbeeld de volgende regels:

- a. voor het houden en voederen van een melkkoe met producten uit het bedrijf *f* 20,- gedurende de zomermaanden, en *f* 30,- gedurende de zes wintermaanden;
- b. voor een (mest) varken *f* 15,- per maand;
- c. toegestaan was: het houden van maximaal 15 kippen;
- d. een paar konijnen;
- e. het hebben van een groentetuin.

“In mijn vrije tijd was ik ook nog imker, een mooie hobby die veel honing opleverde uit de grote oppervlakte koolzaad die er groeide.

De emolumenten waren een aanvulling op een veel te laag salaris. Bovendien woonden we zeer eenzaam in de rimboe, verstoken van ieder comfort. Zelfs een oude auto van een paar honderd gulden was (aanvankelijk) niet toegestaan.

In de oorlog mestte vader, ook landbouwkundig opzichter, dikke varkens voor hoofdambtenaren, die te gelde werden gemaakt.

Een landbouwkundig opzichter mocht de emolumenten niet verhandelen, hoewel er dus wel de hand mee werd gelicht en de een de ander grof liet betalen voor de rijkseigendommen. Ambtenaren die voor hun werk in een dienstauto reden mochten geen familie meenemen.

Mijn chef-hoofdambtenaar, nog maar kort getrouwd, woonde in Emmeloord en diens jonge vrouw wilde ook wel eens wat meer van de polder zien. Zij nam – tegen de zin van haar man – plaats op de achterbank van

Zoon Klaas op de trekker. Jong geleerd, ... toch geen boer geworden.

Bron: Familiealbum Wester.

*In Memoriam:
K.R.Wester. Krant
De Noordoostpolder
23 november 1978*

de auto. Er waren toen nog maar weinig auto's in de polder, bijna uitsluitend dienstauto's. Als er dan een tegenligger aankwam dook zij naar beneden. Zo was er ook een ambtenaar die zijn dochtertje van 13 's avonds op een oude afgedankte Canadese legermotor naar een sportkeuring bracht in Marknesse en zich de volgende dag bij zijn buurman, die ingenieur –hoofdamtenaar was, moest verantwoorden waarom hij buiten diensttijd op zijn dienstmotor reed. Hij had 's avonds daarvoor de motor gehoord en dat was buiten werktijd." Ieder werknemer werd geacht zich stipt aan de regels te houden, ook de landbouwkundig opzichters dus.

*Koninklijke
onderscheiding
aan mevr. Wester
(midden) en mevr.
Leenhouts, uitgereikt
door burgemeester
Knip.
Bron: Familiealbum
Wester.*

Toen een enkeling een auto aanschafte waarschuwde de plaatsvervangend directeur (per 1 februari 1952) dat hij zijn twijfel had of men zich de luxe van een auto wel kon permitteren. Het gebruik van brandstof van het bedrijf was in ieder geval streng verboden. En ..., wie een auto aanschafte moet, opnieuw volgens de plaatsvervangend

K. R. Wester overleden

Woensdag j.l. is onder grote belangstelling van familie en vele vrienden de heer K. R. Wester ter aarde besteld. Deze markante pionier onder de pioniers was overleden op 87-jarige leeftijd.

Met hem ging één der oudste polderwerkers heen, een man die even open en fors was als de Wieringermeer en de Noordoostpolder toen ze resp. in 1930 en in 1942 droog vielen. Toen zette de heer Wester er de schop in, bleef volhouden en bedwong een stuk zeebodem. Zijn ontembare energie en daarmee gelijkopgaande lichaamsskracht waren alom bekend en dwongen groot respect af.

Zijn bekwaamheid als landbouwer heeft velen tot vorming gediend. Zijn volharding onder moeilijke omstandigheden zal velen tot voorbeeld blijven.

directeur, wel bedenken dat hij ook geld voor de stalling verschuldigd is.

Eigen bedrijf in Nagele

In 1955 wist Jan Wester een eigen bedrijf te krijgen – weliswaar nog steeds als pachter. Hij kon het geld bij elkaar scharrelen en aan de eisen van de *Directie Wieringermeer* voldoen. De familie kreeg in Nagele, Havenweg E 135, een bedrijf van ruim 31 ha en verbleef daar 33 jaar. Het waren goede jaren, ook in economisch opzicht. Toen de mogelijkheden van een erfpachtcanon –een altijd durende pacht – zich voordeden werd daartoe besloten. 't Bleek een goede investering, want Wester kon – toen er later geen opvolger op zijn bedrijf was – de erfpachtcanon voor een goede prijs verkopen. Mevrouw Wester maakte zich al die jaren verdienstelijk in verschillende maatschappelijke organisaties. Ze was oprichtster van de UVV (Unie van Vrijwilligers) en van de plattelandsvrouwen. Ook was zij nauw betrokken bij het kerkenraadswerk van de Doopsgezinde kerk. Voor al dat werk ontving zij een koninklijke onderscheiding.

Terugblik op de vele jaren 'polderen'

Met veel plezier kijkt de thans 86-jarige Jan Wester terug op zijn werk in de polder. Hij heeft het nieuwe land onder zijn handen zien groeien en is trots op 'zijn' polder. Hij denkt met veel genoegen aan de vele contacten die hij in die periode heeft gehad, vooral aan de tijd dat hij tussen en met de 'gewone mensen' werkte.

Als Wester gevraagd wordt naar de verklaring van zijn succes geeft hij een simpel antwoord: "gewoon je werk goed doen".

Uiteraard waren er ook minder leuke dingen geweest. Zijn jeugdjaren bestonden vooral uit werken en nog eens werken. Culturele activiteiten kwamen nauwelijks aan bod.

Frustraties waren er ook wel geweest. Zo heeft hij zich meermalen geërgerd aan de strikt hiërarchische structuur

van de Rijksdienst. Inbreng van onderop was moeilijk, zo niet onmogelijk. De kantooormensen meenden het vaak beter te weten dan de praktijkmensen.

Tenslotte: het was Wester een doorn in het oog dat de verzuiling ook in de polder weer op gang kwam. Sociaal-economisch was dat een geldverslindende ontwikkeling. Hij had gehoopt op een samenleving waarin de vooroorlogse verdeeldheid tot het verleden behoorde. Zo was hij zelf enige tijd lid geweest van de P.v.d.A., maar een echte partijman werd hij niet. In zijn hart bleef hij echter sociaal-democraat.

Thans wonen Jan Wester en zijn vrouw in Emmeloord.

###

*De boerderij aan de
Havenweg (Nagele).
Bron: Familiealbum
Wester.*

*Bijlage I:
Bodemprofiel
Noordoostpolder.
Uit: Drie-
maandelijkse
berichten van
de Directie
Wieringermeer,
No 1, 1944, pag. 16b*

Bijlage I: Bodemprofiel

Bodemprofiel in het centrum van den N.O.-polder.

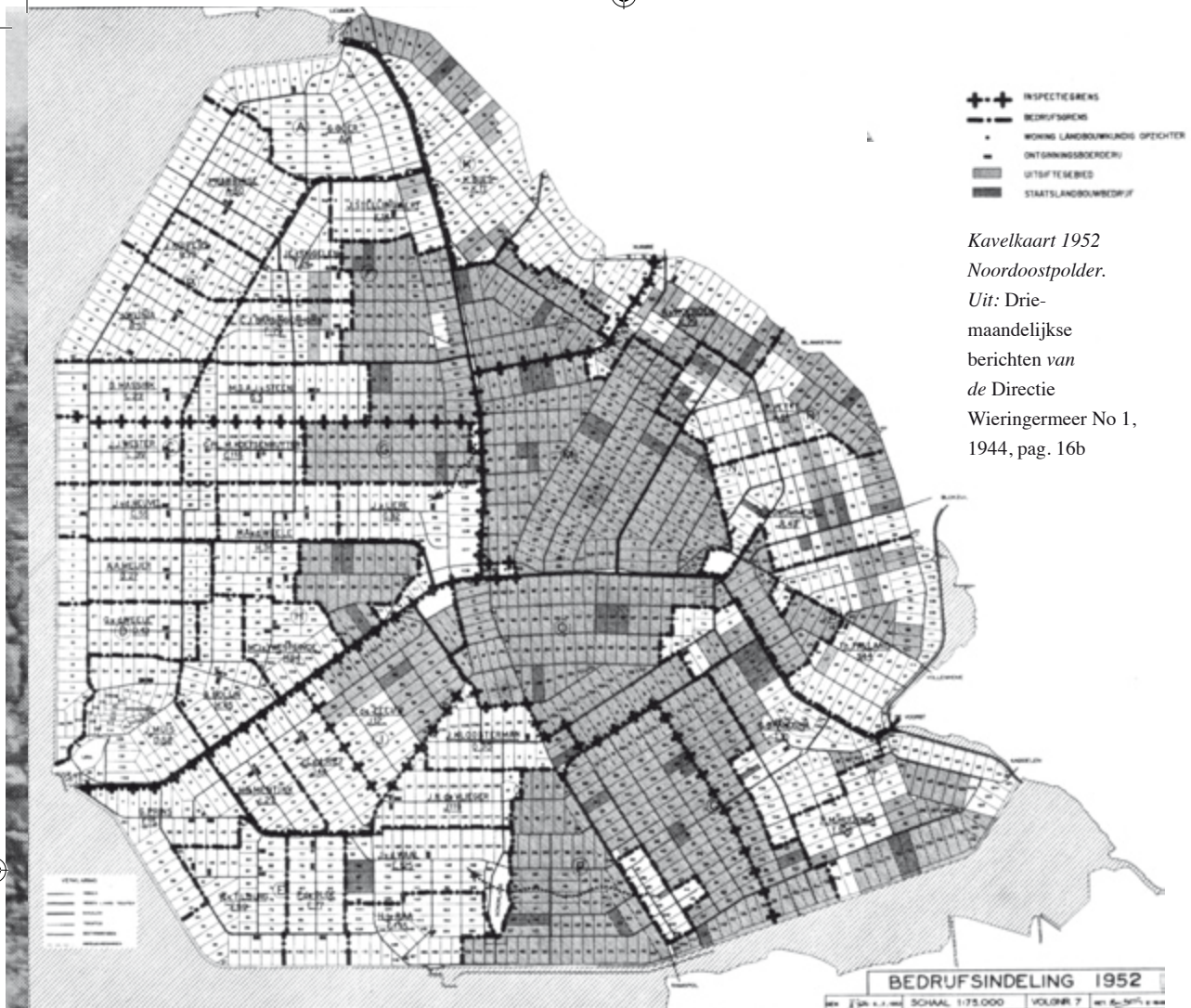
0 — ± 40 cm. Zware zavel tot klei, in de laatste 500 jaar afgezet door de (zoute) Zuiderzee.

± 40 — ± 90 cm. Fraai gelaagde lichte zavel (z.g. sloef), voor ± 1400 na Chr. afgezet in veel zoeter water. Deze sloeflaag, die in een groot deel van den polder voorkomt en gekenmerkt is door een relatief hoog gehalte aan deeltjes van 2—16 mu, is scherp afgescheiden van de boven- en onderliggende laag (het handvat van de schop bevindt zich midden in de sloeflaag).

± 90 cm en dieper. Afbraakproducten van het vroegere veendek in den N.O.-polder. Boven zijn deze afbraakproducten nog sterk gemengd met minerale sedimenten; naar beneden overwegen steeds meer de eigenlijke afbraakproducten van het veen. De toename van het humusgehalte is kenbaar aan de sterkere gescheurdheid.

Waar het profiel eindigt, begint ongeveer het niet stukgeslagen autochtoon veen.

(Foto Wieringermeer-Directie.)

*Kavelkaart 1952
 Noordoostpolder.
 Uit: Drie-
 maandelijkse
 berichten van
 de Directie
 Wieringermeer No 1,
 1944, pag. 16b*

Bijlage II: Bodemprofiel

Voor een leek heeft het in de klei staan vaak alleen betrekking op de bouwvoor. Dat is dan een oppervlakkige kennismaking. De werkers in de polder moesten vaak dieper graven. Kennis van de verschillende lagen was noodzakelijk ter zake van de ontwatering, de drainage, de vruchtbaarheid, het voldoende diep kunnen wortelen van de gewassen. Voor het in cultuur brengen was een diepte tot circa 2 meter van belang. Die bodemstructuur van de NOP was gedurende vele eeuwen gevormd. De geschiedenis van het Zuiderzeegebied is zeer grillig geweest. In de tijd van de Romeinen was er in het hart van Nederland een relatief klein zoet Flevomeer

met daaromheen veenland. Dat veen werd afgebroken door de zee en een groter meer – het Almere – was het gevolg. Het eindstadium was de nog grotere zoute Zuiderzee. De Almere-afzettingen werden in de NOP sloefafzettingen (zie foto) genoemd naar de grote hoeveelheid sloef (in korrelgrootte liggend tussen klei en zand van 2-16 micron). Naar het oosten bestond de bodem van de NOP voor een deel uit grof en fijnkorrelig zand. Het plaatje met het bodemprofiel kan een hulpje zijn bij het zich kunnen voorstellen van de werkzaamheden ten behoeve van de bodemverbetering.

Op taalonderzoek in de Noordoostpolder

Harrie Scholtmeijer

Vijfentwintig jaar geleden begon ik aan een onderzoek naar de uitspraak van het Nederlands in de IJsselmeerpolders, dat me onder meer naar de Noordoostpolder voerde. Gedurende een jaar, van najaar 1986 tot aan de zomer van 1987, trok ik wekelijks naar deze polder om er opnamen te maken van de taal die er gesproken werd. In totaal werden er 98 sprekers, jong en oud, man en vrouw, boer en burger, op de band opgenomen. Hun spraak werd geanalyseerd om te kunnen vaststellen wat er gebeurd was met al die dialecten die in de beginjaren naar de polder getrokken waren.

Harrie Scholtmeijer schreef in 1987 het boek Namen in de Noordoostpolder, waarna er nog 150 publicaties (boeken, artikelen) volgden, o.a. Het Nederlands van de IJsselmeerpolders en het Woordenboek van de Overijsselse Dialecten. Sedert 2008 is hij voorzitter van de Vrienden van Schokland.

Dr. Jo Daan, (1910-2006) voormalig hoofd van de Afdeling Dialectologie van het Meertens Instituut. Foto: Meertens Instituut

Het onderzoek was bedacht door de Utrechtse foneticus Bert Schouten, die desgevraagd, vijfentwintig jaar na dato, meende dat het idee afkomstig was van Jo Daan. De laatste was hoofd geweest van de Afdeling Dialectologie van het Meertens Instituut, en ze was na haar pensionering in de Achterhoek gaan wonen. Al in de jaren dertig had ze, als volontair, meegedaan aan een taalonderzoek in de toen nog prille Wieringermeerpolder. Nu, in de avond van haar leven, vroeg ze zich af wat uit de vermenging van de dialecten die destijds naar de polder gekomen waren, te voorschijn zou zijn gekomen, en in de Zutphense stationsrestauratie, waar de onderzoeksaanvraag werd opgesteld, vertrouwde ze Schouten toe te hopen dat ze daar voor het eind van haar leven nog een antwoord op kon krijgen. In 2006 is ze op 96-jarige leeftijd overleden, en het is dus nog goedgekomen, maar in de jaren tachtig was er nauwelijks iets over de taal van

de polders te vinden. Van de dialecten op het 'oude land' waren er wel min of meer uitvoerige beschrijvingen, maar van het nieuwe land was er bijna niets.

Wat er was had meer het karakter van incidentele observaties, en dan vooral uit de begintijd. Daaruit was duidelijk geworden dat de bewoners die naar de nieuwe polder kwamen, doorgaans een stevige dialectachtergrond hadden, opgegroeid in een streek en een milieu waar dagelijks dialect werd gesproken. Toen die bewoners naar de polder kwamen, raakten ze de streekgebonden spraak niet van de ene op de andere dag kwijt. Maar in de jaren tachtig was de Noordoostpolder inmiddels ruim veertig bewoond: lang genoeg om de bewoners die van het oude land kwamen de kans te geven zich bij elkaar aan te passen. En ook was een substantieel deel van de polderbevolking helemaal niet van het oude land afkomstig, maar in de polder geboren. Hoe zou hun taal zich ontwikkeld hebben? Zouden ze de taal van de ouders overgenomen hebben? Zou de taal van de buurkinderen van invloed zijn geweest?

Dat waren allemaal vragen die in de beginjaren ook gesteld werden, maar over de antwoorden kon toen uiteraard alleen maar gespeculeerd worden. Zo sterk was de positie van de dialecten nog in die tijd, dat de mogelijkheid van een min of meer accentloos Nederlands bij voorbaat werd afgewezen. In alle kolonisaties die Nederland op dat moment telde (polders, maar ook veenkolonies) had zich wel het een of andere dialect ontwikkeld. Soms was dat het dialect van de naaste omgeving, zoals bijvoorbeeld bij de Haarlemmermeerpolder het geval was. Daar waren ook veel kolonisten uit de naaste omgeving naartoe getrokken. In andere gevallen was het dialect wat exotischer, maar dat kon dan verklaard worden uit het feit dat de kolonisten van wat verder weg kwamen. Zo wordt voor het verhollandste Fries in de polders van Het Bildt wel gewezen

op de Hollandse herkomst van veel bewoners. Het probleem bij de IJsselmeerpolders was, dat deze door de geleide kolonisatie niet volliepen met bewoners uit het randgebied, en dat ook niet een andere specifieke bevolkingsgroep als enige de polder vulde. Het immigratiebeleid was er immers op gericht uit alle gewesten mensen naar de polders te halen: dan zou men uit alle gewesten de beste boeren kunnen kiezen.

In de beginjaren legden overigens de boeren van Groningse afkomst in de Noordoostpolder wel enig superioriteitsgevoel aan de dag. Gewend als ze waren om om te gaan met grote bedrijven en veel personeel, kregen ze ook hier vaak de grote bedrijven toegewezen. En in de beginjaren van de Noordoostpolder speelde de grootte van je bedrijf (uitgedrukt in hectaren) een overheersende rol. Er is op basis van die Groningse status wel eens gedacht dat dat dialect misschien luider dan andere in de toekomstige Noordoostpoldertaal zou doorklinken.

In de beginjaren werd er al taalonderzoek verricht in de polder. Dat taalonderzoek stoelde op de gedachte dat men, om de ontwikkeling van de taal te kunnen volgen, niet alleen te zijner tijd het eindresultaat moest beschouwen, maar ook de uitgangssituatie diende te kennen. Dat uitgangspunt was voor het eerst toegepast door de Amsterdamse fonetica Louise Kaiser, die al in de jaren dertig een reusachtig onderzoek opzette in de Wieringermeer. P.J. Meertens, die Louise Kaiser kende van onder andere hun gezamenlijke publicatie *Het eiland Urk* (en ze hadden samen aan de wieg gestaan van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders),

zette in de jaren 1953 tot 1955 een soortgelijk, maar veel kleinschaliger onderzoek op in de Noordoostpolder. Hij wijdde in de jaren vijftig ook twee artikelen aan de taal van de Noordoostpolder. Jo Daan, die afdelingshoofd was op het Amsterdamse Bureau waar Meertens directeur was (het latere Meertens Instituut), merkte eens schamper tegen mij op dat Meertens nooit in de Noordoostpolder was geweest, maar dat is toch haast niet voor te stellen¹. In ieder geval getuigen zijn twee artikelen van een heel behoorlijk inzicht in de taalverhoudingen van de Noordoostpolder. Het definitieve verslag kwam pas in 1969, met de publicatie *Taal in Noordoostpolder*. Zo'n ruime tijdsspanne tussen onderzoek en publicatie zou nu ondenkbaar zijn, maar was toen heel gebruikelijk.

Onderzoek in de beginjaren was er dus wel, maar het vervolgonderzoek (en de onderzoekers in de beginjaren beklemtoonden steeds dat ze hun onderzoek in die beginjaren uitsluitend hadden verricht om latere onderzoekers ter wille te zijn) was er nog steeds niet. Dat hing misschien samen met de focus van de dialectologie in die tijd. Die was erg gericht op het vastleggen van verdwijnend cultureel erfgoed, de laatste getuigen van een arcadisch, pre-industrieel Nederland. Als vanzelf kwam men daarbij bij oude boeren en vissers op het platteland uit. Steden en andere immigratiegebieden, zoals dus de polders, lagen goeddeels buiten de taalkundige belangstelling. In de jaren zestig en zeventig begon dat

¹ Zelf verrichtte Daan, die ook al had meegewerkt aan het onderzoek van Kaiser in de Wieringermeer en aan de *Meertens-Kaiserpublicatie* over Urk, een taalonderzoek in de beginjaren van Oost-Flevoland. Dat onderzoek beperkte zich overigens tot schoolkinderen.

te veranderen, bijvoorbeeld door het baanbrekend werk van de Amerikaanse linguïst William Labov over de taal van New York City. Ook in Nederland kwam er aandacht voor de stadstalen van Amsterdam, Nijmegen, Den Haag, Rotterdam, Delft en Utrecht, in de vorm van artikelen of complete boeken.

Het is in dat opzicht tekenend dat de onderzoeksaanvraag naar de taal van de IJsselmeerpolders niet afkomstig was van een afdeling Nederlands of dialectologie, maar van een foneticus (van huis uit anglist) die zelf onderzoek had gedaan naar het Utrechtse stadsdialect. In zekere zin was dat een herhaling van de geschiedenis, want ook het onderzoek in de Wieringermeer in de jaren dertig was opgezet door een fonetica, Louise Kaiser, met amper een dialectologische achtergrond. Bert Schouten diende het project in bij de Stichting Taalwetenschap, onderdeel van de toenmalige organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO, nu NWO). Daar werd het enthousiast onthaald; het Bestuur van de Stichting Taalwetenschap draaide zelfs eigenhandig de prioritering van de Werkgemeenschap Dialectologie om, zodat het project bovenaan de te financieren projecten eindigde, en in augustus 1986 daadwerkelijk van start kon gaan. De enige opponent was de Amsterdamse hoogleraar Fries, Tony Feitsma. Zij was opgegroeid in de Wieringermeer, en volgens haar was het allang duidelijk wat er in de polder(s) gesproken werd.

Nu moest nog een uitvoerder bij het project worden gezocht. Bert Schouten belde zijn collega's in den lande op, en de Groningse dialectoloog Cor Hoppenbrouwers noemde hem de naam van een student die onlangs bij hem was afgestudeerd op een scriptie over de Zuiderzeedialecten en die

zelf afkomstig was uit Vollenhove. Ik mocht op sollicitatiegesprek komen, en werd aangenomen. Daarbij speelde mee dat ik een van de te onderzoeken polders al kende (ik had er de middelbare school bezocht), maar ook het feit dat Bert Schouten en ik het van begin af aan uitstekend met elkaar konden vinden. We deelden al gauw niet alleen een werkkamer, maar ook een belangstelling voor Utrecht, het Utrechts, en de betere bieren die in sommige Utrechtse café's geschonken werden.

Het onderzoek zou zich gaan afspelen in de Wieringermeer, de Noordoostpolder en Oost-Flevoland².

2 Omdat we ook niet spreken van Noordelijk-Brabant of Zuidelijk-Holland, vind ik het – in navolging van de Utrechtse Oudgermanist J.A. Huisman – niet correct om te spreken van Oostelijk- of Zuidelijk-Flevoland voor bestuurlijke-geografische eenheden.

Zuid-Flevoland was toen nog niet zo lang bewoond, en in Oost-Flevoland werd Lelystad buiten het onderzoek gelaten. Dat had immers een heel andere bevolkingssamenstelling dan de landelijke IJsselmeerpolders. Omdat ik in de Noordoostpolder het meest op vertrouwd terrein was, ben ik, in afwijking van de inpolderingsgeschiedenis, in deze polder begonnen met het onderzoek. Uit de polderbevolking was een steekproef getrokken door de sociaal-geograaf Herman ten Benschel die, gedetacheerd bij de *Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders*, aan het onderzoek meewerkte. Geregeld hadden we overleg, aan de Trans in de Utrechtse binnenstad waar de Letterenfaculteit gevestigd is, of aan de Gelderse Kade in Amsterdam, waar de SBDZ toen nog zetelde, op de bovenverdieping van een kleuterschool.

*Poëzie in de Noordoostpolder. Het gedicht van Remco Campert uit 1996 is geplaatst ter herdenking van de 50-jarige viering van het sluiten van de Noordoostpolderdijk. Het monument staat langs de waterkant aan de dijk tussen Schokkerhaven en de Ketelbrug vlakbij het Sluitgatmonument. Het gedicht gaat over de dijk:
"Water sluit ik
Land ontsluit ik
Hemel omsluit me"*

Marantz CP430 draagbare cassetterecorder.

De steekproef was gestratificeerd, dat wil zeggen dat er evenveel mannen als vrouwen in zaten, en evenveel mensen van de oudere generatie (geboortjaar tot 1921) als van de middengeneratie (geboren tussen 1921 en 1940) en de jonge generatie (1953-1967). Bij elke zogeheten cel (bestaande uit één geslacht en één generatie) had Ten Bonsel 20 personen gezocht, van wie de enige eis was dat ze minimaal 15 jaar aaneengesloten in de polder moesten hebben gewoond; er moest ten slotte enige tijd geweest zijn waarin men zich in de spraak had kunnen aanpassen.

De opzet van de steekproef zag er voor de Noordoostpolder dus als volgt uit:

	man	vrouw
Tot -1920	20	20
1921-1940	20	20
1953-1967	20	20

Tabel 1. Beoogd aantal personen per cel (generatie x geslacht)

Voor de andere polders was de opzet identiek, alleen in Oost-Flevoland lieten we de generatie geboren voor 1921 buiten beschouwing; vertegenwoordigers daarvan waren er toen nog niet zo veel in die polder. In totaal werden er dus in de Noordoostpolder 120 mogelijke proefpersonen, ‘informanten’ genoemd. Die kregen een brief thuis met de vraag of ze mee wilden werken. Aangezien

weigeren mogelijk was, werden in elke cel ook nog tien reserve-informanten gezocht. Maar ook toen die allemaal aangeschreven waren, was het aantal van 120 niet behaald. Uiteindelijk hebben in de Noordoostpolder 98 mensen meegedaan, die als volgt over de cellen verdeeld waren:

	man	vrouw
Tot -1920	16	9
1921-1940	20	18
1953-1967	16	19

Tabel 2. Gerealiseerd aantal personen per cel (generatie x geslacht)

Alleen bij de mannen uit de middengeneratie is het aantal van 20 gehaald. Andere generaties bleven daarbij achter, maar niet heel veel. Slechts vrouwen van de oudere generatie waren er maar moeilijk toe te bewegen aan het onderzoek mee te doen.

In vergelijking met de andere polders was de score voor de Noordoostpolder niet slecht, en ook in de sociale en talige wetenschappen in totaliteit geldt dit als een heel behoorlijke respons. Vijfentwintig jaar zou dit vrijwel zeker niet meer gehaald worden. Het feit dat je nu om de haverklap, en vooral tijdens het eten, met allerlei vragen bestookt wordt die er uiteindelijk op gericht blijken je geld afhandig te maken, heeft ook niet bijgedragen aan de populariteit van dit onderzoek. Ik moet er wel bijzeggen dat de mensen

Panorama van de haveningang van Oud Emmeloord op Schokland. Foto: Hans Hollestelle 2008.

van te voren een brief hadden gekregen over het onderzoek, met de mededeling dat ze gebeld zouden worden, en ook was er in de lokale media al aandacht aan besteed. Dat heeft misschien toch sommigen over de drempel geholpen.

Wilde men meewerken, dan zocht ik de informant thuis op (en een enkele keer op de werkplek). Een keer per week reed ik daartoe van Utrecht naar de Noordoostpolder, en legde dus de route af die ik nu afleg naar mijn werk op de Hogeschool Utrecht, maar dan in omgekeerde richting (de handige aansluiting op de A27 bij Almere was er toen overigens nog niet). Meestal koos ik de maandagmiddag- en avond, een avond waarop mensen vaak thuis zijn, en op een dag kon ik dan drie interviews doen. Ik zette een cassetterecorder (die had je toen nog, de Marantz CP 430 met Sennheiser-microfoon was er wel een van topkwaliteit) neer, en na een korte introductie begonnen we dan een gesprek over koetjes en kalfjes. De inhoud deed er niet toe, het ging erom dat ik een half uur spraak verzamelde zoals een inwoner van de Noordoostpolder die tegen een relatieve buitenstaander bezigde. Bij oudere inwoners begon ik dan met de vraag waarom en hoe ze naar de polder waren gekomen, en hoe de eerste jaren waren geweest. Uit ervaring wist ik dan, dat het cassettebandje moeiteloos vol kwam. Vaak vroeg ik ook of ze

nog wel eens naar het oude land terug wilden gaan, en ik ben nooit iemand tegengekomen die daar zelfs maar aan dacht. Maar in Creil trof ik iemand die voor de inpoldering visser in Vollenhove was geweest. Hij had in Creil werk en een woning gevonden, maar verklaarde dat wat hem betrof de hele polder er nooit had hoeven komen. Aan het maken van die interviews bewaar ik heel goede herinneringen: het was altijd mooi om die verhalen te horen, vervelen deed het nooit. Omgekeerd gold dat denk ik ook wel: uit die periode heb ik de overtuiging overgehouden dat er in onze samenleving een zekere behoefte bestaat om je verhaal eens kwijt te kunnen aan een buitenstaander, zonder dat dat verder consequenties heeft.

Het kost niet veel moeite om na vijftientwintig jaar de anekdotes weer naar boven te halen. In de Wieringermeer had een oudere mevrouw niet begrepen dat het om een taalonderzoek ging. Ze dacht dat ik haar huisarts was. Gelukkig was haar schoondochter er ook, die het misverstand op kon heffen. Elders werd ik op een boerderij met het nodige wantrouwen ontvangen. Pas toen ik niet van de Belastingdienst of de Arbeidsinspectie bleek te zijn, wilde men mij aan de keukentafel wel vertellen dat er in de schuur twintig illegale arbeiders aan het werk waren.

Sennheiser microfoon.

Voordat Noordoostpolder een gemeente werd in de provincie Overijssel was het gebied een 'Openbaar Lichaam' genaamd de Noordoostelijke Polder. In 1962 werd de Noordoostpolder een gemeente in de provincie Overijssel.

*In 1986 ging de gemeente over naar de provincie Flevoland.
Bron: archievenwo2.nl*

Bij het instellen van de opnamenniveau zette ik altijd het loopwerk van de cassette recorder in de pausstand. Toen ik eens na een gesprek van een half uur dacht: is het bandje nu nog niet vol, ontdekte ik dat ik vergeten was het loopwerk te ontgrendelen. Ik zette de recorder aan alsof dat zo hoorde, en hoopte maar dat mijn gesprekspartner niets gezien had.

Terug in Utrecht luisterde ik de banden af, en schreef de klanken op die ik hoorde, in de geluidsdichte cabines van het Fonetisch Instituut (waarbinnen je het carillon van de Domtoren uitstekend kon horen). De analyse zal ik hier niet verder bespreken. Dat is een vrij technisch, taalkundig en statistisch verhaal, dat voor de liefhebber na te lezen is in mijn proefschrift, te vinden in de bibliotheek op het Harmen Visserplein.

Dat proefschrift werd verdedigd op 10 september 1992, in de sfeervolle senaatszaal van de Rijksuniversiteit Leiden. De Utrechtse hoogleraar

fonetiek, Nooteboom, had verklaard te weinig af te weten van het onderwerp om als promotor te kunnen optreden, en zo kwam ik terecht bij de Leidse hoogleraar Cor van Bree, die in de begeleidingscommissie van het onderzoek had gezeten. Van Bree is een zeer ervaren dialectoloog, met ook een grote belangstelling voor dit gebied: eens in de zoveel tijd haal ik Cor, die niet kan autorijden, af bij station Lelystad, en dan bezoeken we Schokland, Urk of iets in de polder. De conclusie van het proefschrift luidt: bij ouderen is nog volop dialect te horen (vooral bij Zeeuwen is dat het geval); de jeugd, in de Noordoostpolder geboren, spreekt tamelijk accentloos Nederlands, met af en toe regionalismen die in de polder zelf overigens niet altijd herkend worden. Ik werd vooral op dat idee gebracht door de zogeheten collocaties als 'ergens weg komen' (i.p.v. 'ergens vandaan komen') en 'de deur staat los' (i.p.v. 'de deur staat open'). Deze en soortgelijke constructies komen in de Noordoostpolder heel veel voor.

Ik ben er zelf ook niet vrij van: in mijn manuscript van het eindverslag schreef ik, over het benaderen van informanten, ‘dat men soms te druk was met hooien’. Dat werd door Cor verbeterd in: ‘soms had men het te druk met hooien’.

De strekking van het proefschrift werd, als gebruikelijk, door de afdeling p.r. van de universiteit in een persbericht rondgestuurd. Vrij kort daarna belde een journalist van de Telegraaf mij op. Hij stelde een paar vragen, en aan het eind verklaarde hij genoeg te hebben voor een artikel. Ik verwachtte iets korts in de wetenschapsbijlage, maar de volgende dag, een zaterdag, belde *Hilversum 1* mij op: men had het verslag op de voorpagina (!) van de zaterdagse *Telegraaf* gelezen, en of ik ook live in het radioprogramma er iets over wilde zeggen. In de weken daarna volgden nog meer kranten en radioprogramma’s. De *Telegraaf* kopte overigens: IJsselmeerpolders brengen mooi Nederlands voort. Zo had ik het niet gezegd (de conclusie was: tamelijk accentloos; het waardeoordeel is niet aan de wetenschap), maar zo is het wel blijven hangen. Tot op de dag van vandaag, vijfentwintig jaar na het begin van het onderzoek, hoor ik dat mensen hier nog wel eens zeggen.

###

Literatuur:

- Daan, J.C. en H. Heikens (1976), *Dialectresistentie bij kleuters en eersteklassertjes. Verslagen van onderzoeken in nieuw en oud land*. Amsterdam: Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders.
- Kaiser, L., M. van der Toorren en J. Boon (1940), *Phonotypologische beschrijving van de bevolking van*

- de Wieringermeer I*. Algemeen gedeelte naar een onderzoek aan 2122 personen. Alphen aan den Rijn: Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders.
- Kaiser, L (1949), *Phonotypologische beschrijving van de bevolking van de Wieringermeer II. Articulatorische en acoustische beschrijving der klankkleur*. Alphen aan den Rijn: Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders.
- Meertens, P.J. (1953), De ontwikkeling van de taal in de drooggelegde en droogkomende Zuiderzeepolders. *Het Gemenebest* 13, p. 357-378.
- Meertens, P.J. (1958) Sprachforschung im Noordoostpolder der Zuiderzee. *Zeitschrift für Mundartforschung* 26, p. 239-256.
- Meertens, P.J., en L. Kaiser (1942), *Het eiland Urk*. Alphen aan den Rijn: Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders.
- Scholtmeijer, H. (1992), *Het Nederlands van de IJsselmeerpolders*. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Ven, M. Ch. van de (1969), *Taal in Noordoostpolder*. Een sociolinguïstisch onderzoek. Amsterdam: Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders.

De Omwenteling in de Heerlijkheid Urk en Emmeloord

Klaas de Vries

1795 was een jaar van ommekeer niet alleen voor de Republiek der Verenigde Nederlanden maar ook voor de Heerlijkheid Urk en Emmeloord.

Door de Patriotten lang verwacht kwam de revolutie naar ons land met de hulp van de Franse troepen onder generaal Pichegru. De Prins van Oranje Willem V weet nog net op tijd met zijn familie het land te verlaten. Een nieuwe tijd breekt aan met in het verschiet een grote schoonmaak onder 's-Lands Besturen.

Klaas de Vries is geboren op Urk en woont thans in Amsterdam. Hij is historicus en heeft o.a. gepubliceerd over de Nederlandse Zeevisserij en over de geschiedenis van Urk.

Na de Hoogmogende Heren en de Aristocratische Burgemeestersfamilies kwam nu een nieuwe klasse van bestuurders op het regeringspluche te zitten.

Overall in het land klonk de leus: "Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap".

De Republiek der Verenigde Nederlanden en met haar de oude feodale Middeleeuwse bestuursstructuur zakte binnen enkele weken volledig in elkaar. Het volk, zo werd gesteld, wilde een ommekeer in Stad en Staat!

In de praktijk bleek dat evenwel nog niet zo eenvoudig. Het bestuur van de oude Republiek met haar Steden en Gewesten had het eigenlijk helemaal zo slecht niet gedaan. Het moest dus nog blijken of met de nieuwe machthebbers er ook een effectief nieuw bestuur zou komen.

De Heerlijkheid Urk en Emmeloord hield in 1795 formeel met de opheffing van de Heerlijke Rechten ook op te bestaan.

Een geschiedenis die teruggaat tot de Karolingische tijden kwam in 1795 tot een eind.

De eeuwenoude Heerlijke rechten met de grote mate van zelfstandigheid van de Heerlijkheid golden niet meer in deze nieuwe tijden.

In de alledaagse praktijk liepen de zaken niet zo'n vaart. De twee eilanden bleven ook na 1795 bestuurlijk een eenheid.

Familie Brands

Klaas Pietersz. Brands was in 1779 door de Ambachtsheer van de Heerlijkheid Urk en Emmeloord de Amsterdamse Burgemeester Hendrik Hooft benoemd tot Schout

en Secretaris van Urk. Hij volgde Cornelis Jacobsz. Romkes op die dat jaar kwam te overlijden. Het passeren van de familie Romkes bij de schoutsbenoeming van Klaas Brands zorgde op Urk voor een tweespalt onder de bevolking die jaren lang zou duren. Naar het gevoel van de Urkers was Brands te strikt en te strak in zijn bestuur. Kortom Klaas Brands was een typische 18e eeuwse regent die het schoutsambt vaak ten eigen faveure uitoefende.

Nadat Klaas Brands, die zelf geen kinderen had, een tiental jaren als Schout in functie was poogde hij meermalen bij het bestuur van het Gewest Holland zijn neef en oomzegger Grubbelt Albertsz Brands als zijn toekomstige opvolger in het schoutsambt naar voren te brengen. De familie Brands beschikte over goede bestuurlijke relaties allereerst in Amsterdam en later ook in het Gewest Holland.

Het jaar 1795

De *Omwenteling* van 1795 maakte evenwel een eind aan al deze plannen. Op Urk presenteerde zich in het revolutiejaar een groep onder leiding van Klaas Dubbelsz. de Baas en Jacob Jacobsz. Nentjes als de Provisionele Representanten van het Volk van Urk. Zij worden nu de nieuwe machthebbers. Klaas Dubbelsz. de Baas werd door de Representanten van Urk tot Schout benoemd, terwijl een andere Representant Jacob Jacobsz. Nentjes zich deftig Regent van het eiland Urk laat noemen.

Om de nieuwe bestuurders te paaien pogen de Urker Representanten als in de oude tijden met een betaling van 1500 gulden voor de Haagse en een van 150 gulden voor het Provinciale Bestuur hun positie als nieuwe Regenten van Urk zeker te stellen.

Ook Emmeloord kende een *Omwenteling*, ook hier is er een groep van "Provisionele Representanten van het Volk van Emmeloord" onder aanvoering van Bruyn Klaasz. Klappe die het bestuur in handen weten te krijgen. Voor de katholieke Emmeloorders is 1795 daarnaast van groot belang omdat er nu eindelijk in ons land officieel de vrijheid van godsdienst wordt afgekondigd. Aan een eeuwenlange discriminatie van katholieken komt nu een einde. De Urkers en de Emmeloorders doen ondertussen hun dans rond de vrijheidsboom om de nieuwe tijden van 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap' te vieren!

Boven: Broekknopen van het eiland Urk. De broek van de klederdrecht van de mannen werd gesloten met een set van twee van zulke knopen. Vaak waren ze van goud en rijk bewerkt.

Onder: Een halssnoer zoals het door de vrouwen van Urk werd gedragen bij hun klederdrecht. Er was een zwartkleurige versie voor tijdens de rouw. Bron: geheugenvannederland.nl

Grubbelt Albertsz. Brands

De door de Urker Representanten afgezette Schout Klaas Brands en zijn neef Grubbelt Brands laten het er intussen niet bij zitten. Bij de Commissie van Algemeen Welzijn en bij de Representanten in Den Haag hebben ze ondanks de omwenteling nog hun relaties en dus invloed. Vooral Henricus Duyvensz. de opzichter en inner van de vuurgelden en opzichter over de vuurbakens, kortom een invloedrijke heer, is op de hand van de familie Brands.

Het ambt van Schout zowel op Urk als Emmeloord was altijd gekoppeld aan het Heerlijk Recht van Zee- en Strandvond. Goederen uit gestrande schepen werden in het openbaar verkocht en zowel de Heer van de Heerlijkheid als de Schouten van de beide eilanden kregen daarbij hun rechtmatige deel. In de praktijk waren dit de belangrijkste inkomsten voor zowel de Urker als de Emmeloorder Schout.

Voor het eiland Terschelling is bekend dat de strandvond wel 8 tot 10.000 gulden jaarlijks opbracht voor de Baljuw van dat eiland. Om een indruk te geven het jaargeld in die tijd voor een predikant op het platteland was ongeveer 500 gulden jaarlijks! Door de afschaffing van de Heerlijke Rechten werd door het nieuwe landsbestuur het ambt van Schout en van Strandvonder losgekoppeld.

Grubbelt Brands, met behulp van zijn oom de afgedankte Schout van Urk, wist het nu gedaan te krijgen om te worden benoemd tot Strandvonder en Opzichter van 's-Landswerken zowel op Urk als op Emmeloord. De democratisch gekozen Provisionele Representanten van de beide eilanden hadden kortom wat de gelden betreft het nakijken. De familie Brands en in

het bijzonder Grubbelt ging nog steeds over de financiën!

Op Urk komt het dan ook vrijwel snel tot een uitbarsting omtrent de bevoegdheden tussen de elkaar beconcurrerende partijen.

In maart 1795 sturen de Urkers een Adres naar de Provisionele Representanten van het Volk van Holland in Den Haag, de nieuwe machthebbers in ons land;

'Van de Regenten van het Eiland Urk; houdende klagten, over het gedrag en de Directie van de Opzigter van 's Landswerken, Grubbelt Alberts Brands; en verzoekende dat dezelve van zijn Post mag worden gedimiteerd (ontslagen) en een ander aangesteld'.

Het adres wordt nog bevestigd in een verklaring getekend door maar liefst 83 Urkers;

"Insgelijks de klagten over den Persoon van Grubbelt Brands en deszelfs Oom Klaas P. Brands om van hem te mogen zijn ontslagen, uit hoofde zyner slechte Directie en het verspillen van 's Lands Penningen".

Het Zweedse Schip

Ondanks de ernstige aantijgingen en de sterke tegenstand tegen zijn persoon weet Grubbelt Brands zich in zijn functie zowel op Urk als op Emmeloord te handhaven. Hij voelt wel aan dat de kritiek op zijn functioneren op den duur nadelig voor hem kan zijn. Zijn tegenstanders op Urk zowel als op Emmeloord moet hij dus zien uit te schakelen!

Een jaar later krijgt hij zijn kans, Begin september van het jaar 1796 vergaat in een zware storm het Zweedse schip Speculation, met aan het roer schipper Izaäk Mosander, in de omgeving van Urk.

Borstbeeld van Generaal Pichegru. Aan iedere kant van het portret twee zinnebeeldige voorstellingen op de Bataafse Republiek (1795-1801). Uit: 5288 (prent/tekening, diepdruk, kleur), Selectie Atlas Van Stolk - 18e eeuw. Bron: geheugenvannederland.nl

De Urkers met enkele Emmeloorder vissers weten een groot gedeelte van de lading wol bestemd voor de Amsterdamse lakenhandel van boord te krijgen. De in veiligheid gebrachte lading wordt evenwel niet gemeld aan de officiële Strandvonder Grubbel Brands noch onder zijn toezicht opgeslagen. De vissers slaan de wol op in particuliere huizen met de bedoeling dit onderhands buiten de Strandvonder om te verkopen.

In juni van het jaar 1796 waren de Urkers nog gewaarschuwd. Bij de Schout van Urk Klaas Dubbels de Baas was een brief uit Den Haag binnengekomen, daarin werd alles nog eens duidelijk gesteld;

"Den Schout Civiel van het Eyland Urk Klaas Dubbels gelast om den wettigen aangestelden Strandvonder Grubbelt Alberts Brands als zodanig te erkennen en hem in de uitoeffening van zynen Post niet weder te stooren of te dulden dat hij daar door anderen in gestoord worde als ook om aan de laatsgemelde te hand te stellen alle zodanige emolumenten (verdiensden) en voordeelen als hy geduurende den tyd dat hy zich dien post ten onrechte maar feitelijk heeft aangematigd zoude mogen hebben genooten".

De Provisionele Representanten van het Volk van Holland erkenden derhalve voor Urk en Emmeloord maar één Opzichter en Strandvonder, en dat is de door hun aangestelde Grubbelt

Brands. Ook over de periode dat zijn benoeming discutabel was dient door het plaatselijke bestuur van Urk nog met Brands te worden afgerekend! Blijkbaar maakte de Haagse brief bij de Urkers weinig indruk. Op 30 september van het jaar 1796, na de stranding van het Zweedse schip, klimt vervolgens Grubbelt Brands in de pen. Hij schrijft de Heren Representanten in Den Haag het volgende;

"Verzoekende ten einde de Regenten der Eilanden Urk en Emmeloord te worden verplicht om te effectueeren en zorge te draagen dat alle de geborgen Goederen die van verongelukte of gestrande Schepen op de gemelde Eilanden worden ingebracht, niet worden opgeslagen buiten communicatie van den Strandvonder en dat alle meede derzelve goedern niet worden geborgen in Particuliere Huizen maar in 's Lands Pakhuis op verbeurte van het Bergloon, dat hij Grubbelt Brands van nu voortaan genieten moge alle als zoodanige voordeelen uit de Bergingen voorkomende."

Grubbelt vreesde dus zijn rechtmatig aandeel als Strandvonder mis te lopen maar ook "De Rechten voor den Lande" liepen gevaar. De Urker en Emmeloorder vissers hadden het toezicht van de officiële Strandvonder niet nodig bij de verdeling van de totale buit!

Grubbelt Brands Schout van Urk en Emmeloord

De leus 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap' werd dus door de eilanders al te letterlijk genomen. De bedoeling van 1795 was niet allerlei vrijstaatjes toe te staan die de Haagse regels niet meer wilden nakomen. De Urkers en de Emmeloorders waren te ver gegaan met de uitdaging van

's-Lands bestuur en het negeren van 's-Lands wetten!

De zaak werd door de machthebbers hoog opgenomen. De Haagse Heren namen uiteindelijk het besluit om het Burgerlijke bestuur van de beide eilanden buiten werking te stellen en op 6 oktober van het jaar 1797 Grubbelt Brands te benoemen tot Schout en Secretaris van zowel Urk als Emmeloord.

De nieuw benoemde Schout mocht nu zelf op de beide eilanden de leden van een nieuwe Municipale Raad benoemen.

Klaas Dubbels, de afgezette Schout van Urk, als zijn collega van Emmeloord Bruyn Klaasz. Klappe en alle andere betrokkenen kregen gelijktijdig ook op 6 oktober van het jaar 1797 een schrijven van de Representanten uit Den Haag met de volgende voor hun bittere opdracht;

"Een ieder welks zulks zouden mogen aangaan gelast, de tegenwoordige Municipaliteit benevens de Schout en de Secretaris als zodanige te erkennen en zich te onthouden van eenige daden aan dezelve Municipaliteit gedemandeerd".

De *Omwenteling* van 1795 met al haar vrijheden was op Urk en Emmeloord terug bij af.

Grubbelt Brands was nu Schout, Opzichter en Strandvonder op de beide eilanden. Hij had bereikt wat hij wilde volledige zeggenschap van zaken!

Het zou evenwel niet te lang duren... Daarover meer in een volgend nummer.

###